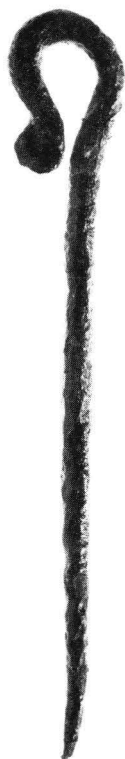

Muolaan paimensauvaneula

Johdanto

Vuonna 1899 Atle Salmi lahjoitti valtion kokoelmiin joukon Muolaan pitäjältä löydettyjä esineitä. Niiden joukossa oli yksi rautainen neula (KM 3665: 6), jonka arveltiin kuuluvan vielä tuolloin käytössä oleviin kehruvälineisiin, minkä vuoksi se on talletettu Suomen Kansallismuseon kansatieteellisiin kokoelmiin. Kyseessä on kuitenkin esihistorialliselle ajalle ajoittuva rautainen, n. 10 cm pitkä paimensauvaneula (kuva 1). Koska kyseessä on koko Karjalaakin ajatellen ainutlaatuinen löytö, on sen alkuperään, ajoitukseen ja käyttöön yritettävä antaa valaistusta sikäli kun tähänastiset tiedot antavat siihen mahdollisuuksia.

Muolaan paimensauvaneula on löydetty kynnettäessä perunamaasta Telkkelän kylän Holttisten talon maalta. Kyseinen kylä sijaitsee Kannaksen keskiosassa olevan

Kuva 1. Muolaan paimensauvaneula (KM 3665:6).

Vuokseen laskevan Punnusjärven rannalla, pitäjän itäreunalla. Löytösuhteet eivät kerro mitään siitä, miten tämä esine on joutunut maahan. Paikalla saattaa olla kalmisto, sillä paimensauvaneuloja ei juuri ole löydetty kalmistojen ulkopuolelta.

Vaikka paimensauvaneula on mitä tavallisin Länsi-Suomen vanhemman ja keski-sen rautakauden esinemuoto, ei Muolaan neulan ikäys ja alkuperä ole itsestään selvä. Kyseessä on varovastikin arvioiden 1000 vuoden ajan käytössä ollut esinemuoto, joka on levinnyt balttilaisten heimojen asuma-alueelta niin Pohjanlahden rannalle kuin Mustanmeren pohjoispuoliselle arovyöhykkeelle (Lõugas 1971, s. 20 ja esim. Luoto 1985).

Paimensauvaneulat voidaan jakaa valmistusmateriaalinsa (rauta, pronssi) ja muotojensa perusteella useihin tyyppeihin. Vello Lõugas on jakanut virolaiset rautaiset paimensauvaneulat kahteen pääryhmään, joista ensimmäiselle on luonteenomaista pieni rengas ja pitkä ruoto (suhde 1: 4—5) ja toiselle suuri rengas ja siihen verrattuna vähäinen ruoto. Vaikutelmaksi jää, että viimeksimainitun tyyppin neulan päät on muotoiltu kiertämällä rautavarrasta pyöreään esineen ympäri. (Lõugas 1971, s. 22—29)

Muolaan paimensauvaneula sijoittuu tässä luokituksessa kiistatta ensimmäiseen tyyppiin, sillä sen rengasmaisen pää on pieni eikä pyöreään esineen ympäri kietomalla valmistettu. Pään halkaisijan ja ruodon välinen suhde on 1:5, mikä vastaa Lõugasin I-tyypin paimensauvaneulan mittasuhteita.

Lõugas on ajoittanut I-tyypin ensimmäiselle vuosisadalle jKr ja mielellään jopa sen alkupuolelle. Tyyppi II on tätä myöhempi ja ajoittuu ensimmäiseltä vuosisadalta kolmannelle vuosisadalle jKr. (Lõugas 1971, s. 23—29)

Paimensauvaneulatyyppien ajoitus ei ole kuitenkaan näin yksiselitteinen. Jo Alfred Hackmanin päivistä lähtien on oltu selvillä siitä, että paimensauvaneula on todellakin Baltialle luonteenomainen esinemuoto, joka periytyy Länsi-Euroopan pronssikaudelta tai esiroomalaiselta ajalta. (Hackman 1905, s. 188, Gaerte 1929, Abb. 132:f, Gutten, Kr. Lötzen) Tässä suhteessa sen esiintyminen on yhdenmukainen torvipäisten kaularenkaiden ja puolipallomaisiin nupein varustettujen kaularenkaiden kanssa, sillä myös ne pohjautuvat aikaisempaan Länsi-Euroopan perinteeseen. (Moora 1938, s. 270—273, ks. kuitenkin esim. Salo 1968, s. 103; Luoto & Asplund 1986)

Lõugas on varmasti oikeassa väittäessään Martha Schmiedehelmiä ja Unto Saloa kritisoiden, ettei Baltiassa esiinny varsinaisia eikä varsinkaan raudasta tehtyjä paimensauvaneuloja ennen ajanlaskun vaihdetta (Lõugas 1971, s. 20). Myös Suomessa paimensauvaneulojen historia näyttää saavan alkunsa jo vanhemmalla roomalaisajalla (Salo 1968, s. 98—99). Paimensauvaneulojen käyttö jatkuu kuitenkin täällä aina vuoden 750 tienoille asti (viimeksi Luoto 1984, s. 71).

Kehitys on ollut vastaavanlainen myös Baltiassa, sillä Liettuassa tämän esinemuodon käyttö näyttää jatkuvan aina esihistoriallisen ajan loppuun (esim. Lietuvos TSR archeologijos atlasas IV 1978, s. 155). Myös esim. Asoten muinaislinnalla useimmat paimensauvaneulat ovat peräisin kaivauskerroksista 8—15, jotka E. Šnore ajoittaa 800—1200-luvuille jKr, mutta jotka sisältävät joitakin vanhemman rautakauden esineitä (Šnore 1961, Prilotsenie II, Tab. XI:1—5, 7—8, II:13, 15, XI:20, 22, vrt. Ozols 1969, s. 101).

Yllättävää täällä on se, että kyseiset paimensauvaneulat edustavat Lõugasin tyyppiä I, kun taas tyyppiä II edustava kookas neula on löydetty kaivauskerroksesta 5 eli edellisiä huomattavasti syvemältä kulttuurikerroksesta (Šnore 1961, Tb. II:4). Lõugasin hahmottelema paimensauvaneulatyyppien kehitys ei siis näytä koskevan Latvian aluetta, ja sama on jossain määrin havaittavissa myös Suomessa, sillä van-

hemman roomalaisajan paimensauvaneulat eivät edusta Lögasin I-tyyppin yksinkertaisia muotoja (Salo 1968, s. 98—99).

Suomen paimensauvaneulat

Vakiintuneen käsityksen mukaan paimensauvaneulojen käyttö alkaa siis Suomessa vanhemmalla roomalaisajalla. Vielä aivan äskettäin prof. Unto Salo on kuitenkin ajoittanut Nakkilan Kuusistosta löydetyn rautaisen neulan pronssikauden loppuun tai esiroomalaiselle ajalle (Salo 1981, s. 62—63, 270, ks. myös Salo 1987, s. 58, k. 3, s. 66—67). Ajoitus perustunee A. Hackmanin olettamukseen (Hackman 1913, s. 281).

Kyseisen neulan konstruktio on kuitenkin varsinaisista paimensauvaneuloista poikkeava, sillä lenkin päähän ei ole muodostettu pientä lenkkiä kuten paimensauvaneuloissa on yleensä asian laita, vaan pää on taivutettu sisäänpäin ikäänkuin neulan pää olisi aiottu spiraalin muotoiseksi.

Näin varhainen ajoitus on perusteeton sikäli, että vastaava konstruktio on tavattu parissa Laitilan Sonkkilan Myllymäen kalmiston vanhempaan kansainvallusaikaan ajoitetusta haudasta löydetystä pronssisessa paimensauvaneulassa (Kivikoski 1947, k. 217). Euran Luistarin kalmistossa vastaava rautainen neula on ajoitettu peräti merovinkiajalle (Lehtosalo-Hilander 1982, s. 108, ks. myös esim. Rjabinin 1990, ris. 3).

Nakkilan neulan konstruktio on joka tapauksessa tavallisista paimensauvaneuloista siksi poikkeava, ettei tällä esineellä ole merkitystä nyt puheenaolevan tyyppin ajoituksen ja alkuperän kannalta.

Olen kerännyt tietoja yhteensä 158 paimensauvaneulasta. Oheisesta taulukosta (liite 1) käy ilmi onko kyseessä asuinpaikka- (A) vai kalmistolöytö (K), löytöpaikan nimi, museon luettelointinumero (TYA = Turun yliopiston, arkeologiset kokoelmat, Sat. mus. = Satakunnan museon kokoelmat, Å = Ahvenanmaan museon kokoelmat, L = Luistarin kalmiston löydöstö, numerot ilman kirjaintunnusta tarkoittavat Suomen Kansallismuseon esihistoriallisia kokoelmia, KM), neulan materiaali (PR = pronssi, RA = rauta), tyyppi Lögasin jaottelun mukaan (TI, TII), ajoitus (B = vanhempi roomalaisaika, C = nuorempi roomalaisaika, D = vanhempi kansainvaellusaika, M = merovinkiaika, M1 = merovinkiajan alku N. Cleven mukaan, M2 = merovinkiajan keskivaiheet N. Cleven mukaan, M3 = merovinkiajan loppu N. Cleven mukaan) ja lähdeviitteet.

Muolaan paimensauvaneulan ajoituksen kannalta olennaisen tyyppi I:n ajoitus näyttää tämän taulukon perusteella selvältä. Se on ollut käytössä nuoremmalta roomalaisajalta merovinkiajan alkupuolelle, sillä vain yksi tällainen neula (Saltvik, Kvarnbacke 16) on ajoitettu merovinkiajan toiselle periodille. Muolaan neula voidaan täten ajoittaa vuosiin 200—650 jKr.

Tyypit I ja II eivät näytä täällä seuraavan toisiaan missään ajallisessa järjestyksessä eikä vaatimattomampaa tyyppin II neulaa voida ajoitusten perusteella luonnehtia miksikään tyyppin I esiasteeksi tai degeneraatiomuodoksi. Ajallisestihan se seuraa vanhemman roomalaisajan I-tyyppin neuloja ja edeltää merovinkiajan niinkään I-tyyppin neuloja.

Se että roomalaisaikaisista I-tyyppin neuloista johtaa suora linja ilman II-tyyppin välitystä myöhäisiin I-tyyppin neuloihin käy mielestäni parhaiten ilmi siitä, että mm. Karjaan Kroggårdsmalmenin (4) neulassa esiintyvä piirre päättää neulan kaari siten,

että se kulkee jonkin matkaa neulan ruodon kanssa yhdensuuntaisena alaspäin, esiintyy joissakin merovinkiaikaisissa neuloissa (Huittinen, Länsi-Suomen kansanopisto, 92, Tyrvää, Eko, 98, Vöyri, Lågfelt, 153) (vrt. Luoto 1985, s. 94—95, k. 8). Nyt esitellyn aineiston perusteella on myös selvää, että paimensauvaneulojen käyttö on jatkunut aina viikinkiajan alkuun asti. Paimensauvaneuloja on löydetty myös useita polttokenttäkalmistoista, joista on tullut päivänvaloon viikinkiaikaista esineistöä. Yhdessäkään tapauksessa paimensauvaneulan ajoittuminen näin myöhäiseen aikaan ei ole varmaa eikä edes todennäköistä.

Suomen paimensauvaneulojen levintä käy ilmi oheisesta kartasta (kuva 2). Siihen on merkitty varjostuksin Suomen rautakautisen asutuksen levintä pitäjittäin Kivikosken mukaan (1973) ja pistein paimensauvaneulat. Paimensauvaneulojen levintä kattaa hyvin sen alueen, joka oli kalmistolöytöjen perusteella asutettu merovinkiajan alkuun mennessä. Olennaista tässä levinneisyydessä on se, että alue Suomenlahden rannikolta aina kartan A-linjalle asti eli käytännössä Liedon Pettisten Päsinnmäen tasalle asti ei ole tuntenut paimensauvaneuloja enää merovinkiajalla. Paimensauvaneulat esiintyvät tämän rajan pohjoispuolisissa kalmistoissa lukuisina, mikä omalta osaltaan puhuu sen puolesta, että keskeinen paimensauvaneulojen käyttöperiodi on ollut Suomessa juuri merovinkiaika.

Linja B ilmaisee puolestaan II-tyyppin paimensauvaneulojen levinnän itärajan Suomessa. Sen ei tarvitse välttämättä olla edustava. Myöhempi kaivaustoiminta voi aivan hyvin siirtää tätä rajaa ainakin Hämeen osalta idemmäksi. Sen sijaan linja A määrittyy siksi usean havainnon perusteella, että sen sijoittuminen juuri nyt ilmaistuun paikkaan näyttää varmalta.

Kuitenkin tämän rajan terävyys voi aivan hyvin johtua siitä, että Aurajoen laakson asutus on ollut juuri merovinkiajan alussa kriisissä, joka käy ilmi hautalöytöjen niukkuutena (Luoto 1984, s. 169, vrt. myös Lehtosalu-Hilander 1984, kuvat 1—4, jossa asutuksen kriisien ongelmaan ei kuitenkaan ole puututtu).

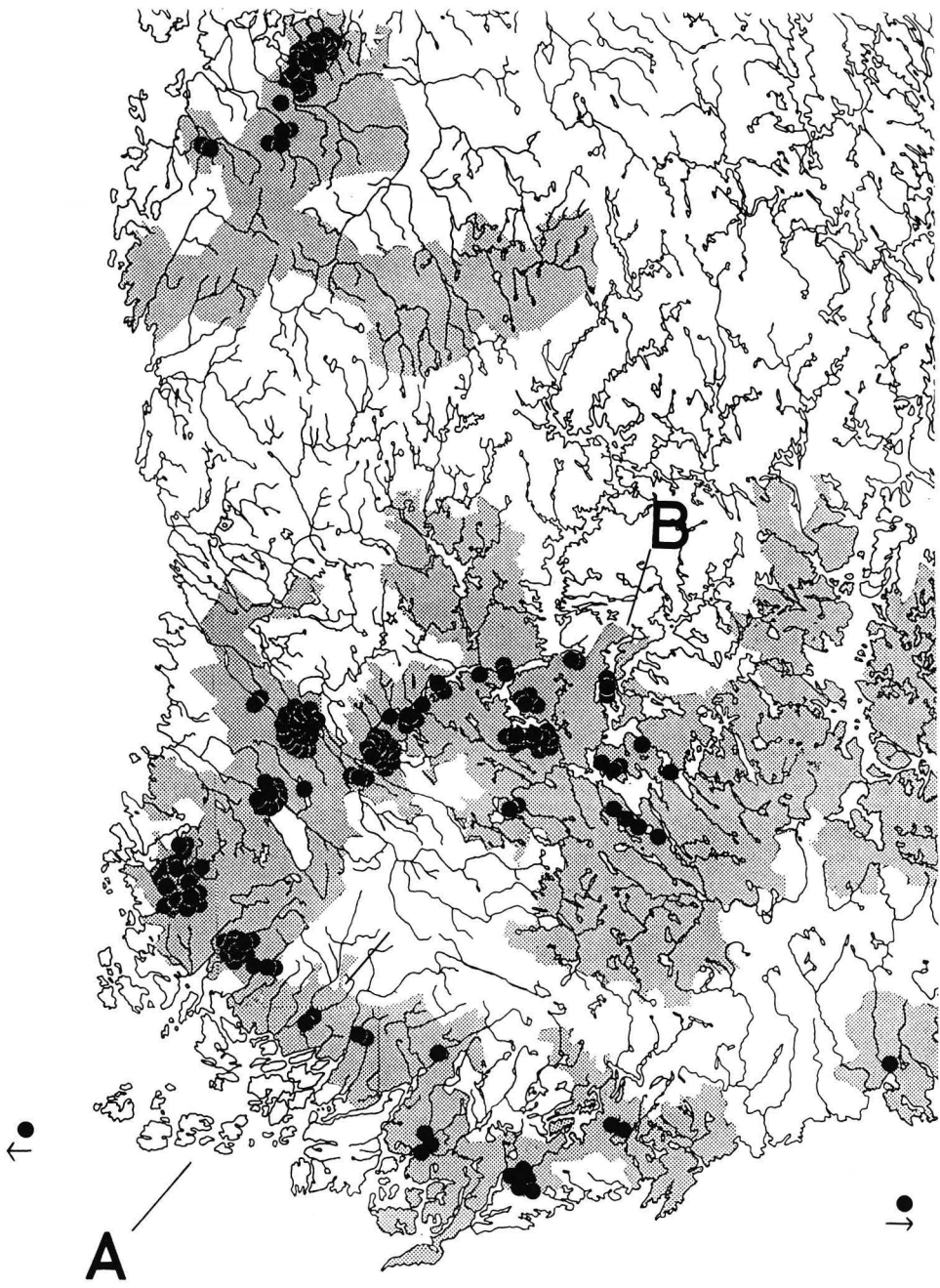
Merovinkiaikaisten paimensauvaneulojen puute Suomenlahden rannikolla ja Varsinais-Suomen itäosissa ei kuitenkaan selity tämän havaitun taantuman avulla, ja niinpä onkin tyydyttävä toteamaan, että paimensauvaneuloilla todellakin näyttää olevan eri alueilla eri historia.

Paimensauvaneulojen ennen ajanlaskun vaihdetta ajoittuvia esiasteita tavataan vain Baltian eteläosasta, nykyisen Puolan ja Neuvostoliiton rajan tuntumasta. Roomalaisajalla ja ylipäänsä vanhemmalla rautakaudella paimensauvaneulojen keskus näyttää sijainneen Suomenlahden ympärillä, jonka jälkeen painopiste siirtyy täällä pohjoisessa Pohjanlahteen laskevien vesistöjen varteen.

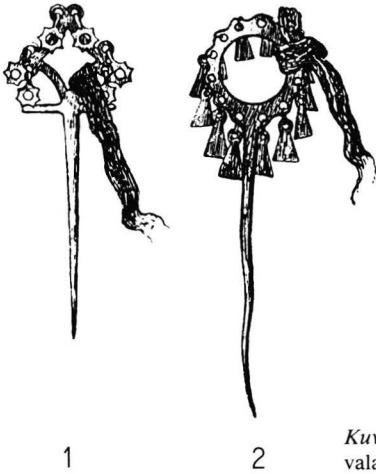
Paimensauvaneulan käyttötarkoitus

Museoluettelossa Muolaan neula on luonnehdittu kuontalopuikoksi. Kyseessä lienee tieteellinen tulkinta, sillä useat menneinä vuosikymmeninä löydetty ja luetteloidut paimensauvaneulat on luokiteltu juuri tällä tavalla (KM 2388:16, 3714:1—2, 3151:10, 3984:3).

Kuontalopuikko tai kuosalipuikko oli neula, jolla varttinällä kehrättäessä kuontalo kiinnitettiin yhdessä sen päähän solmitun lautavyö- tai pirtanauhan kanssa kuontalopuuhun (Vallinheimo 1956, s. 125, Sirelius 1989, s. 69). Tällainen menettely on ollut tavallinen nimenomaan Karjalassa, sillä sikäläisissä kuontalopuissa esiintyy sään-

Kuva 2. Suomen paimensauvaneulat.

Kuva 3. Kuontalopuikkoja Karjalasta, 1. Ruokolahdelta, 2. Sortavalasta, U.T. Sireliuksen mukaan.

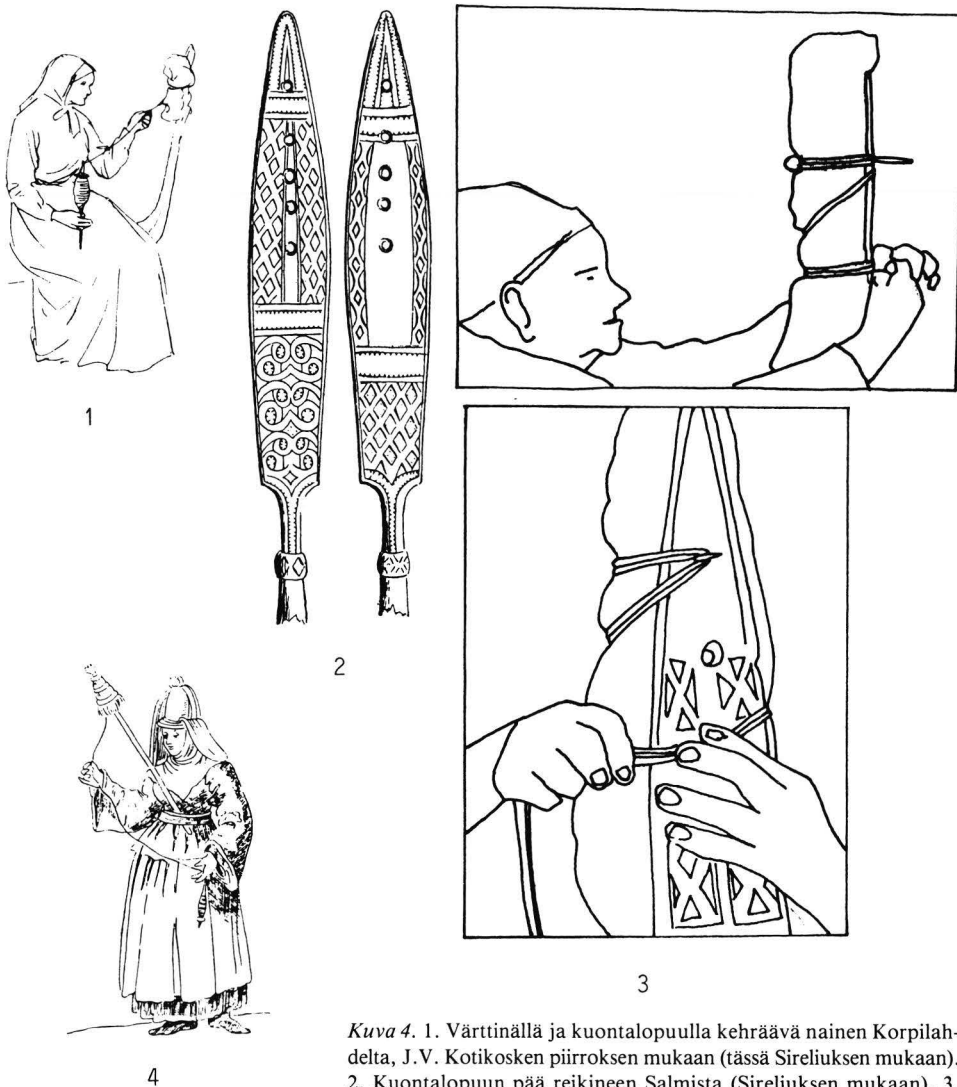
nöllisesti pystysuora reikäriivi. Kuontalo on kiinnitetty kuontalopuuhun juuri pistämällä kuontalopuikko kuontalon läpi tällaiseen reikään ja sitomalla se kuontalopuuhun kiinni neulaan kiinnitetyllä nauhalla (kuvat 3—4). Samaa konstruktiota on saattettu soveltaa myös ruginlavassa (Vallinheimo 1956, s. 69). Kuontalopuu on kehruvälineenä laajalle levinnyt (Sirelius 1989, s. 69—70) eikä kuontalopuikonkaan käyttö näytä rajoittuvan yksistään Karjalaan, sillä Vallinheimo tuntee sen myös Latviasta (Vallinheimo 1956, s. 126). Novgorodin kuontalopuikkolöydöt ajoittuvat 1100-luvulta 1400-luvun alkuun (Koltsin 1959, fig. 94).

Kuontalopuikon ja rautakautisten neulojen välillä on siis jo vanhastaan nähty jotain yhteyttä, sillä nykyiset kuontalopuikot saattavat muistuttaa kaikilta ulkonaisilta piirteiltään paimensauvaneuloja (ks. kuva 5 B). U. T. Sireliuksen kuvaamat kuontalopuikot eivät kuitenkaan tuo niinkään mieleen paimensauvaneuloja kuin rengaspäiset neulat ja kolmioneulat. Tässä yhteydessä huomio kiintyy eritoten toisen kuvattun kuontalopuikon pään ja ruoto-osan yhtymäkohdassa olevaan poikkipienaan. Se on epäilemättä estänyt neulaa painumasta päineen kuontalon läpi ja on näin edesauttanut neulan käytössä kuontalon kiinnittämisessä alustaansa. Tämä sama rakenteellinen yksityiskohta tavataan kuitenkin melko usein rautakautisissa balttilaispeiräisissä rengasneuloissa (kuva 5) (esim. Kivikoski 1947, k. 421).

Jo tämän yksityiskohtan perusteella voidaan siis aivan hyvin olettaa, että balttilaisia neuloja on käytetty kuontalopuikkoina. Ongelmana on kuitenkin se, että niin kookkaita paimensauvaneuloja kuin muitakin balttilaisia neuloja on käytetty viitan neuloina ja usein juuri em. poikkipienalliset neulat on luettu miehen asuun kuuluvaksi (esim. Hackman 1905, s. 187, Hackman 1938, s. 114).

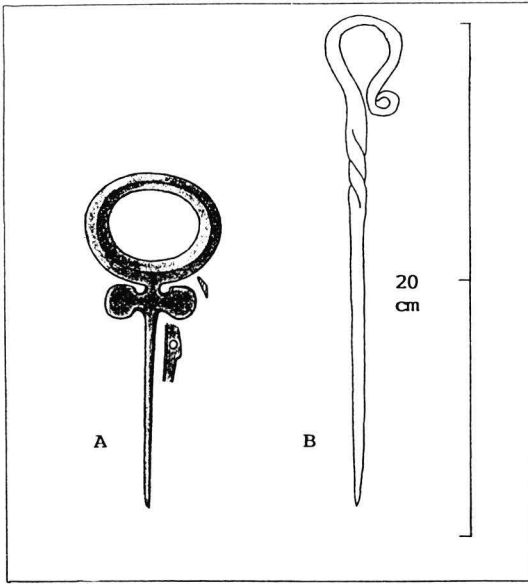
Milloin neuloja on käytetty parittain on taas ymmärrettävä, että niitä on käytetty naisen hameen kiinnikkeinä.

Hyvän esimerkin viimeainitusta tarjoaa Paimion Spurilasta löydetty vanhemmalle roomalaisajalle ajoitettu pronssinen paimensauvaneulapari (kuva 6) (liite 1, n:o 14—15). Kummassakin neulassa on nivel pronssiketjua eikä ole mitään syytä epäillä sitä, etteikö neuloja olisi todellakin kannettu hameen kiinnittiminä kummallakin olkapäällä ja etteikö pronssiketju olisi alunperin yhdistänyt nämä kaksi paimensauvaneulaa.

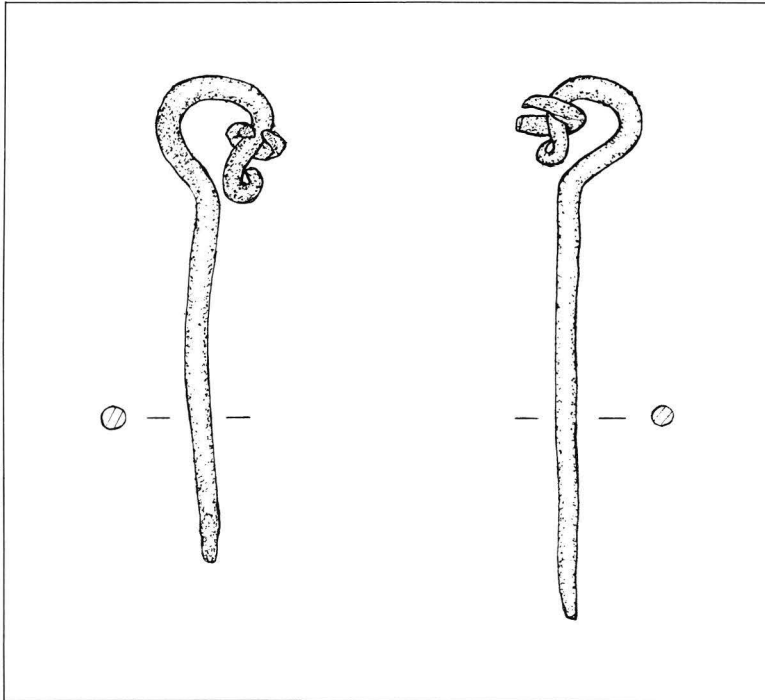

Kuva 4. 1. Värttinällä ja kuontalopuulla kehräävä nainen Korpilahdelta, J.V. Kotikosken piirroksen mukaan (tässä Sireliuksen mukaan). 2. Kuontalopuun pää reikineen Salmista (Sireliuksen mukaan). 3. Kuontalon kiinnittäminen kuontalopuuhun kuontalopuikon ja kuontalorihman avulla (Vallinheimon mukaan). 4. Vyöhön kiinnitetyllä kuontalopuulla kehräävä baskinainen vuodelta 1529 Weiditzin mukaan (tässä Vallinheimon mukaan).

Yllättävää tässä yhteydessä on se, että toiseen neulaan pujotettuun pronssiketjun niveleen oli kiedottu lauta- tai pirtanauhan katkelma (liite 2). On tietenkin mahdollista, että tässä nauhassa on riiputettu jotain naisen pukuun liittyvää talouskapinetta tai riipusta. Mielestäni todennäköisempi vaihtoehto on kuitenkin se, että tätä neulaa on käytetty kuontalopuikkona. Kuontalon sitomiseenhan käytettiin juuri tällaista puikkoon kiinnitettyä pirtanauhaa. Veera Vallinheimon julkaisemista kuvaesityksistä käy ilmi, että värttinällä kehrääminen on tapahtunut liikkeessa siten, että kuontalo-

Kuva 5. A. Merovinkiaikainen rengaspääneula Uskelan Lukkarinmäestä A. Hackmanin mukaan; B. Nykyaikainen kuontalopuikko Etelä-Karjalan museon kokoelmista (EKM 5080, alunperin Käkisalmen mus. kok. I 280).

Kuva 6. Paimio, Spurila. Paimensauvaneulat (TYA 244: 403, 401). Piirros: Jaana Riikonen. Mittakaava 1:1.

puu on ollut kiinnitettynä kehrääjän vyöhön (Vallinheimo 1956, Abb. 70) (kuva 4:4), mistä on tietoja myös myöhäisiltä ajoilta. Tällöin ei ole kaukana ajatus, että myös pukuun liittyvää vaateneulaa on voitu käyttää apuna värttinällä kehrättäessä. Meidän päiviemme tai 1800-luvun kuontalopuikko olisi näinollen tämän rautakautisen tavan rudimentti.

Etelä-Karjala vanhemmalla rautakaudella

Edellä esitetty merkitsee siis Muolaan paimensauvaneulan osalta sitä, että se ajoittuu tyyppinsä mukaan 200—650 jKr, joskin pari vuosisataa varhaisempikin ajoitus on mahdollinen. Kyseinen tyyppi on nimenomaan luonteenomainen Suomenlahden piirille, mihin Muolaakin epäilemättä kuuluu. Totuuden nimessä on kuitenkin todettava, että se on ympäristössään melko yksinäinen. Etäisyyttä Hämeen lähimpiin I-tyypin paimensauvaneuloihin on 320 km ja Inkerinmaan paimensauvaesiintymiinkin 120 km. Itäisin paimensauvaneulalöytö on peräisin Muolaasta 500 kilometriä itään Vologdan alueelta Rybinskin järven takaa (Sedov 1967, Rjabinin 1990, s. 20, ris. 1, 3). Viimeksimainittu löytöpaikka osoittaa selvästi, että yksittäinen esine saattaa kulkeutua päälevinneysalueeltaan kauksikin ilman, että tätä tapahtumaa olisi tarpeen tulkita jollain erityisellä tavalla.

Yllättävää on sen sijaan se, että Sortavalan Paasson muinaislinnalta on löydetty peräti kolme tällaista paimensauvaneulaa. Linnamäen muu aineisto, johon sisältyy ilmiselvää kalmistolöydöstöä, on peräisin rautakauden lopulta. Paimensauvaneulojen löytösuhteet eivät kuitenkaan ole selvillä. (Savvatejev 1984, s. 73, Fig. 3)

Arkeologiset havainnot vanhemman rautakauden asutuksesta Etelä-Karjalassa ovat pysyneet useita vuosikymmeniä lähes muuttumattomina (Äyräpää 1923, Nordman 1924, s. 93—94, Kivikoski 1939, Meinander 1966, Huurre 1984, s. 304—306, Miettinen 1985) ja oikeastaan nyt huomion kohteeksi otettu paimensauvaneula merkitsee pitkään aikaan ensimmäistä konkreettista joskin vähäistä lisää käytyyn keskusteluun.

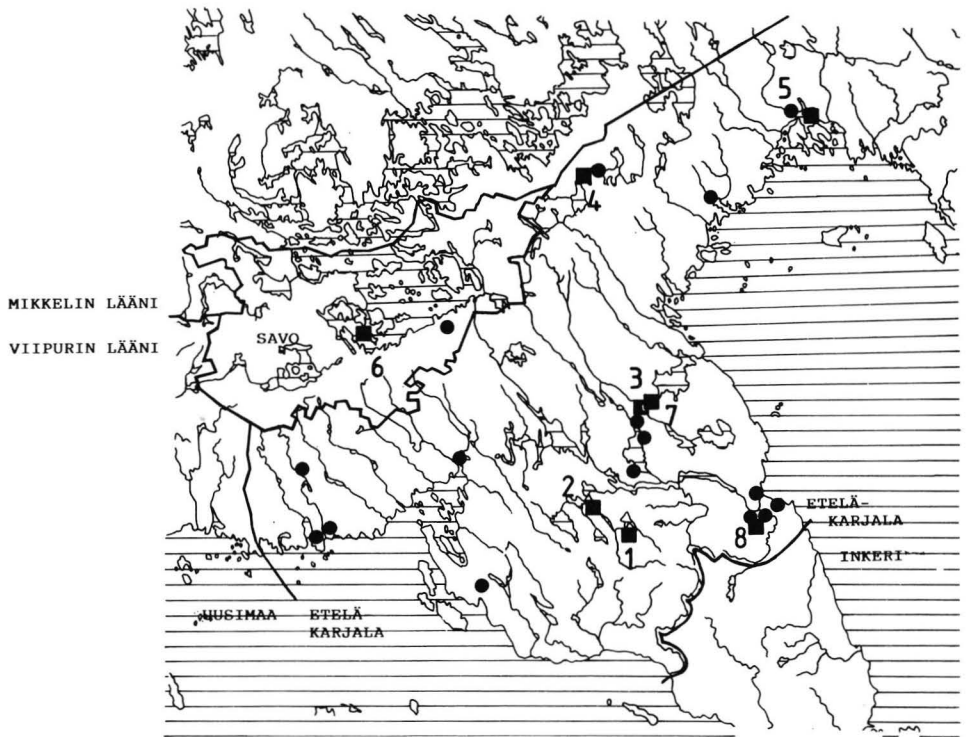
Tähän mennessä keskustelun piiriin otetut havainnot on esitetty oheisessa kartassa (kuva 7). Etelä-Karjalalla on siinä ymmärretty ne osat historiallista Karjalaa ja Savoaa, jotka kuuluivat ennen toista maailmansotaa Viipurin läänini ja jotka sijaitsevat Sortavalan eteläpuolella.

Lukuisimpia tämän alueen vanhemman rautakauden löytöjä ovat soikeat tuluskivet. Ilmeisesti ne ovat peräisin Länsi-Suomesta. Miten kiinteästä asutuksesta ne kertovat on sen sijaan epä tietoista. Tuluskiviähän on löydetty hajalöytöinä aina Lappia myöten ilman, että niitä on muuten voitu mitenkään liittää muinaisen asutuksen yhteyteen (esim. Kivikoski 1961, s. 136, k. 134).

Samantapainen asema on kahdella rautaisella kirveellä (kohteet 3 ja 8), joista ainakin toinen on uhrattu omana aikanaan veteen. Tämä Räisälän Lammasmaestä löydetty tappikirves on epäilemättä asetettava yhteyteen Muolaan paimensauvaneulan kanssa, sillä se on tyyppinä vain Suomenlahden piirissä esiintyvä (Salo 1968, s. 64—65, Abb. 106).

Alkuperältään läntinen on myös Sortavalan Nukuttalahden löytö (kohde 5). Jo löydön julkaisija Ella Kivikoski on viitannut myös tämän löydön yhteydessä virolaisiin kontakteihin, vaikka hän ilmoittaa olevansa vakuuttunut siitä, että kyseessä on skandinavisperäisen uudisasukkaan hauta. (Kivikoski 1939)

Tänä päivänä tämän löydön virolaiset yhteydet ovat korostuneet sen vuoksi, että

Kuva 7. Etelä-Karjala vanhemmalla rautakaudella (500 eKr—600 jKr). Ympyrät merkitsevät soikeitten tuluskivien löytöpaikkoja. Muut löytöpaikat: (neliöt): 1. Muolaan paimensauvaneula, 2. Muolaa, Ylä-Kuusa, polttokalmisto, 3. Räisälä, Lammasmäki, tappikirves, 4. Parikkala, Kaunissaari, valinmuotti, 5. Sortavala, Nukuttalahti, hautaraunio, 6. Taipalsaari, Vaateranta, asuinpaikka, 7. Räisälä, Kalmistonmäki, asuinpaikka, 8. Metsäpirtti, rautainen onsikeltti.

myös Virosta on löydetty samanlaisia usein Salinin tyyli I:llä koristeltuja nappeja kuin Nukuttalahden haudassa (Tamla, Jaanits 1977, Mandel 1987, Selirand-Deemand 1985). Myös tästä haudasta löydetyt paksupäiset rannerenkaat ovat pikemminkin balttilainen kuin ruotsalainen esinemuoto (Kivikoski 1939, s. 4).

Parikkalan Kaunissaarelta (kohde 4) löydetty valinmuotti on alkuperältään kiistatta keskivenäläinen (Meinander 1966). Kyseiseltä asuinpaikalta ei ole kuitenkaan tietävästi löydetty näin myöhäiseen aikaan ajoitettua keramiikkaa. Sitä on sen sijaan löydetty kahdelta muulta paikalta, nimittäin Taipalsaaren Vaaterannasta (kohde 6) ja Räisälän Kalmistonmäeltä (kohde 7), joista ensinmainitulta on löydetty Luukonsaaren asbestikeramiikkaa (Jouko Rätty, suul.) ja viimeksimainitulta tekstiilikeramiikkaa. Kalmistonmäeltä on tämän lisäksi löydetty ananjinon tyyppin onsikeltin valinmuotti. (Meinander 1954, s. 189—190, Meinander 1969, s. 52—63)

Näiden varmasti vanhemmalle rautakaudelle ajoitettujen löytöpaikkojen lisäksi on mainittava Muolaan Ylä-Kuusan polttokalmisto (kohde 2), joka todennäköisesti ajoittuu jo tähän aikaan (Nordman 1924, s. 95—96).

Muolaan paimensauvaneula, Ylä-Kuusan kalmisto, Räisälän ja Metsäpirtin onsikeltit, Nukuttalahden hauta sekä löydetyt tuluskivet osoittavat, että Etelä-Karjala

on vanhemmalla roomalaisajalla kuulunut siihen samaan lounais-suomalaiseen ja Suomenlahden pohjoisrannikon vanhemman rautakauden asutukseen, joka on elänyt läheisessä kontaktissa Koillis-Viron vanhemman rautakauden kulttuurin kanssa.

Kaunissaaren, Verkkorannan ja Kalmistonmäen asuinpaikat näyttävät kertovan toisenlaisesta kulttuurista, jolla on ollut yhteyksiä maan sisäosiin ja Venäjälle. Se on harjoittanut itse metallurgiaa ja jopa metalliesineiden kauppaa (Meinander 1966). Sen sijaan metallurgian tuotteiden kätkeminen vainajien mukaan hautaan tai uhraaminen veteen näyttää olleen sen kannattajille vierasta. Merkitseekö tämä Etelä-Karjalan vanhemman rautakauden kahtiajakoisuus väestön pohjan kahtiajakoa vai onko se nähtävä osoitukseksi erilaisesta elinkeinorakenteesta on toistaiseksi ratkaisematta. Muolaan löytöpaikat sopisivat joka tapauksessa maataviljelevälle väestölle kun taas Kaunissaari ja Vaateranta ovat nykyiselle maata viljelevälle taloudelle vieraita ympäristöjä.

Liite 1.

SUOMEN PAIMENSAUVANEULAT

1. Porvoo, Pikkulinna	K 17145:35	PR TI	B—C	Hirviluoto 1968, Abb. 12, s. 25
2. Siuntio, Ekeberga	K 13080:38	PR TI	C	Erkola 1960, k. 3, s. 8—9
3. Siuntio, Ekeberga	K 13080:63	PR TI	C	— » —
4. Karjaa, Kroggårdsmalmen	K 9536:41	PR TII	B	Salo 1968, s. 98—99, T. 4:1.
5. Karjaa, Högvalla	K 7094:48	RA TI	C	Kivikoski 1947, k. 106, Keskitalo 1979, s. 201, Hackman 1918, s. 35, fig. 20.
6. Karjaa, Hemåkerskullen	K 11559:43	RA TI	C	Keskitalo 1979, s. 201.
7. Karjaa, Hönsåkerskullen	K 11138:452	RA TI	D	af Hällström 1945, s. 38, fig. 14.
8. Karjaa, Hönsåkerskullen	K 11138:454	RA TI	D	— » —
9. Karjaa, Hönsåkerskullen	K 11138:162	RA TII?	D	
10. Perniö, Tiikkinummi	K 3720:16	RA TI	C	Hackman 1905, k. 28, Keskitalo 1979, s. 201.
11. Perniö, Karpinmäki	K 3720:180	RA TI	C	Keskitalo 1979, s. 201.
12. Perniö, Karpinmäki	K 3720:184	RA TI	C	Hackman 1905, Taf. 5:10, Keskitalo 1979, s. 201.
13. Uskela, Ketohaka	K 9391:1	PR TI	C	Schauman-Lönnqvist 1988, s. 39, fig. 36, Keskitalo 1979, s. 200—201.
14. Paimio, Spurila	K TYA244:401	PR TI	B	
15. Paimio, Spurila	K TYA244:403	PR TI	B	
16. Lieto, Pässinmäki	K 14447:9	RA TII	M2	Örmä 1980.
17. Lieto, Vanhalinna	A 14644:255	RA TII	—	Luoto 1984, s. 71, 201:BBA.

18. Nousiainen, Vähälötti	K 6685:18	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
19. Nousiainen, Mäeksmäki	K 1972:18	RA TII	—	Cleve 1943, fig. 25.
20. Nousiainen, Mäeksmäki	K 1972:18	RA TII		
21. Mynämäki, Franttila	K 5269:11	RA TII		
22. Mynämäki, Franttila	K 5269:13	PR TI		
23. Mynämäki, Franttilannummi	K 8911:136	RA TII		
24. Mynämäki, Franttilannummi	K 7888:13	RA TII		
25. Mynämäki, Keiäinen	K 8200:7	RA TII		
26. Mynämäki, Franttilannummi	K 9750:84	RA —	M	
27. Mynämäki, Mynännummi	K 11353	RA TI		
28. Mynämäki, Tursunperä	K 11021:2	RA TII		
29. Mynämäki, Keijainen	K 11124:35	RA —		
30. Kalanti, Pilppu, Myllymäki	K 4445:6	RA —	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
31. Kalanti, Pilppu, Myllymäki	K 4445:7	RA —	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
32. Kalanti, Pilppu, Myllymäki	K 2680:4	RA TII	M2	Salmo 1938, Taf. VIII:2. Cleve 1943, Tab. 2.
33. Kalanti, Pärkö	K 2550:171	RA TI		Kivikoski 1947, s. 46.
34. Kalanti, Pilppu, Myllymäki	K 6109:5	RA TII	M2	Cleve 1943, s. 81.
35. Kalanti, Pilppu, Myllymäki	K 3415:4	RA TII	M2	Salmo 1938, Taf. XII:1, Cleve 1943, Tab. 2.
36. Kalanti, Kylähiisi	K 12399	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2
37. Kalanti, Korkeapyörtäneenmäki	K 3574:358	RA TI		Cleve 1943, s. 81, Hackman 1905, s. 44—45, Taf. V:8.
38. Laitila, Rukoushuone	K 2548:139	RA TII		
39. Laitila, Seppälä, Junnila	K 5579:20	RA TI		
40. Laitila, Kouma	K 5579:1	RA		
41. Laitila, Kouma	K 5552:5	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2. Kivikoski 1947, k. 416.
42. Laitila, Palttila	K 15142:4	RA TII		
43. Laitila, Palttila	K 15142:5	RA TII		
44. Laitila, Palttila	K 15464:1	RA TII		
45. Laitila, Kodjala, Ristenkömpä	K 10075:3	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2. Salmo 1938, Taf. XIII:1.
46. Laitila, Kodjala, Ristenkömpä	K 10075:5	RA TII	M2	— » —
47. Laitila, Syttyvä, Venno	K 13853	RA TI		
48. Laitila, Kodjala	K 16849:3	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
49. Eura, Luistari	K L20:1221	RA TII	M2	Lehtosalo-Hilander 1982, s. 108.
50. Eura, Luistari	K L33:1407	RA TII	M3	— » —
51. Eura, Luistari	K L269:3095	RA TII	M2	— » —
52. Eura, Luistari	K L338:3787	RA TII	M3	— » —
53. Eura, Luistari	K L378:4284	RA TII	M2	— » —
54. Eura, Luistari	K L419:20189:214	RA TII	M	— » —
55. Eura, Luistari	K L18000:886	RA TII	M	— » —
56. Eura, Luistari	K L375:4225	RA TI	M	— » —
57. Köyliö, Köyliönsaari	K 9725:82	RA TII	M1	Cleve 1943, Tab. 1 Pl. 10:63.
58. Nakkila, Penttala	K 5577:13	RA TII	B	Salo 1968, s. 98—99, Taf. 38:1.
59. Nakkila, Penttala	K 5851:116	RA TII	B	Salo 1968, s. 98—99, Taf. 40:2.
60. Kokemäki, Köönkänmäki	K 2388:16	RA TI	D	Hackman 1905, s. 55.
61. Kokemäki, Kakkulainen	K 5578:30	RA	M3	Salmo 1938, s. 31.
62. Kokemäki, Kakkulainen	K 2974:21	RA		

63. Kokemäki, Kakkulainen	K 2974:22	RA	
64. Kokemäki, Kakkulainen	K 2974:22	RA	
65. Kokemäki, Kakkulainen	K 2993:10	RA	M1 Cleve 1943, Tab. 1.
66. Kokemäki, Kakkulainen	K 2993:14	RA	
67. Kokemäki, Kakkulainen	K 2993:32	RA	M2
68. Kokemäki, Kakkulainen	K 5578:6	RA	
69. Kokemäki, Kakkulainen	K 5578:7	RA	
70. Kokemäki, Kakkulainen	K 5578:11	RA	
71. Kokemäki, Kakkulainen	K 5578:14	RA TII	
72. Kokemäki, Kakkulainen	K 11418:9	RA	
73. Kokemäki, Leikkimäki	K 1174:20	RA	
74. Kokemäki, Leikkimäki	K 2001:18	RA	
75. Kokemäki, Leikkimäki	K 2001:19	RA	
76. Kokemäki, Pusso	K 7980:44	RA TII	
77. Huittinen, Hiukkavainio	K 3037:30	RA TII	M
78. Huittinen, Hiukkavainio	K 3037:31	RA TII	M
79. Huittinen, Hiukkavainio	K 3037:32	RA TII	M
80. Huittinen, Hiukkavainio	K 3140:15	RA TII	M
81. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:65	RA TII	M
82. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:66	RA TII	M
83. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:67	RA TII	M
84. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:68	RA TII	M
85. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:69	RA TII	M
86. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:70	RA TII	M
87. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:71	RA TII	M
88. Huittinen, Hiukkavainio	K 3574:72	RA TII	M
89. Huittinen, Länsi-Suomen Kansanopisto	K 10198:5	RA TII	M Luoto 1985, s. 94.
90. Huittinen, Länsi-Suomen Kansanopisto	K 17829:48	RA TII	M1 Luoto 1985, s. 94.
91. Tyrvää, Vammala	K 6389:3	RA	M1 Cleve 1943, Tab. 1.
92. Tyrvää, Vammala, Saikku	K 5852:19	RA TII	
93. Tyrvää, Vammala, Saikku	K 5852:52	RA TII?	
94. Tyrvää, Kaukola	K 4301:65	RA TI	M1 Salmio 1982, s. 69— 70, T. III:9.
95. Tyrvää, Eko	K TYA193:117	RA TII	M Pärssinen 1987, s. 126—127, k. 11.
96. Karkku, Koirakallio	K 5126:2	RA	M
97. Karkku, Pipo	K 13054:3	RA TII	M3
98. Nokia, Taipale	K 9745:33	RA	
99. Nokia, Taipale	K 9745:38	RA	
100. Nokia, Huvilanniemi	K 11282:66	RA	M
101. Messukylä, Kukkojenkiven- mäki	K 6337:15	RA	M
102. Messukylä, Kukkojenkiven- mäki	K 6337:15	RA	M
103. Vesilahti, Hii dennokka	K 9099:1	RA TI	D—M1
104. Vesilahti, Hii dennokka	K 9099:28	RA TI	D—M1 Kivikoski 1974, k. 418.
105. Vesilahti, Hii dennokka	K 9099:28	RA TI	D—M1
106. Vesilahti, Kirmukarmu	K 5165:55	RA TI?	M
107. Vesilahti, Kirmukarmu	K 5165:108	RA	M
108. Vesilahti, Säijoki	K 2688:5	RA TII	M Heikel 1899, T. 3:6.
109. Vesilahti, Säijoki	K 3007:12	RA	M1—2
110. Vesilahti, Säijoki	K 3984:3	RA	
111. Vesilahti, Säijoki	K 5503:2	RA TI	
112. Lempäälä, Päiväniemi	K 3151:10	RA	D
113. Lempäälä, Päiväniemi	K 3151:22	RA	M
114. Lempäälä, Päiväniemi	K 3151:23	RA	M

115. Lempäälä, Päiväniemi	K 3151:24	RA	M	
116. Lempäälä, Päiväniemi	K 3151:25	RA TII	M	Heikel 1899, T. 3:8.
117. Kangasala, Jussila	K 6369:47	RA	M	
118. Kangasala, Juvela	K 5897:40	RA	M	
119. Kangasala, Jauhia	K 9340:6	RA TI		Kivikoski 1947, s. 46.
120. Urjala, Kunnalliskoti	K 13213:1	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
121. Urjala, Jakkula	K 13444:5	RA TI	D	
122. Sääksmäki, Kiiliä	K 6370:28	RA	D—M	
123. Sääksmäki, Kiiliä	K 6370:197	RA	D—M	
124. Sääksmäki, Rapola, Rupa- kallio	K 14892	RA TII		
125. Pälkäne, Värilä	K 6096:76	RA	M	
126. Kalvola, Keikkala, Isosaari	K 6708:10	RA TII	M	
127. Kalvola, Iittala, Peltokutila	K 9521:3	RA TII	M1	Cleve 1943, Tab. 1.
128. Hattula, Leinäälä	K 14107	RA TII		
129. Hämeenlinna, Kirstula	K 12698:4	RA TI		
130. Hauho, Alvetulla	K 6097:33b	RA	D—M	
131. Maalahti, Kopparbacken	K 2272:27	RA	M1	Cleve 1943, Tab. 1.
132. Maalahti, Kopparbacken	K 2272:27	RA	M1	— » —
133. Laihia, Jakkula	K 3714:1	RA		
134. Laihia, Jakkula	K 3714:2	RA		
135. Laihia, Mujavainio 1a	K 10621:10	RA TII	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
136. Laihia, Mujavainio 1a	K 10621:31	RA TII	M2	— » —
137. Vähäkyrö, Linnanpelto	K 4750:2	RA	D	
138. Vähäkyrö, Mahlaistentönkkä	K 4902:47	RA TII	D—M	
139. Vähäkyrö, Mahlaistentönkkä	K 4902:67	RA	D—M	
140. Vähäkyrö, Mahlaistentönkkä	K 4902:86	RA	D—M	
141. Vähäkyrö, Mahlaistentönkkä	K 4902:171	RA TI	D—M	
142. Vähäkyrö, Mahlaistentönkkä	K 4902:200	RA	D—M	
143. Vöyri, Soldat-Stomparen	K 11132:6	RA TII	M1	Cleve 1943, Tab. 1.
144. Vöyri, Soldat-Stomparen	K 11132:24	RA TI	M1	Cleve 1943, Tab. 1., Kivikoski 1947, s. 46.
145. Vöyri, Soldat-Stomparen	K 11132:26	RA TII	M1	Cleve 1943, Tab. 1.
146. Vöyri, Soldat-Stomparen	K 11132:47	RA TII	M1	Cleve 1943, Tab. 1.
147. Vöyri, Gullydynt	K 2996:50	RA	M	
148. Vöyri, Lägpelt	K 10104:4	RA	M	
149. Vöyri, Lägpelt	K 10104:9	RA TII	M	
150. Vöyri, Lägpelt	K 10704:1	RA TII		
151. Vöyri, Lägpelt	K 8331:105	RA	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
152. Vöyri, Lägpelt	K 8215:26	RA TII	M1	
153. Vöyri, Lägpelt	K 7744:72	RA	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
154. Vöyri, Lägpelt	K 8939:2	RA TII	M	
155. Vöyri, Lägpelt	K 8939:3	RA	M	
156. Vöyri, Lägpelt	K 8331:114	RA	M2	Cleve 1943, Tab. 2.
157. Saltvik, Kvarnbacke	K Å335:69	RA TI	M2	Kivikoski 1963, Taf. 2:4.
158. Muolaa, Telkkelä, Holtinen	K 3665:6	RA TI		